

TARTU ÜLIKOOLI VILJANDI KULTUURIAKADEEMIA

Rahvusliku käsitöö osakond

Rahvusliku tekstiili õppekava

Sandra Urvak

AJALOOLISEST PÕLLEKANDMISEST INSPIREERITUD KOLLEKTSIOON

KAASAEGSEID PÕLLESID

Lõputöö

Juhendaja: Ave Matsin, MA

Viljandi 2016

SISUKORD

SISSEJUHATUS.....	3
1. KIRJALIKUD ALLIKAD PÕLLEDEST	5
Eesti rahvarõivaist.....	5
Mis on põll?.....	5
Allikaid põlled uurimiseks	6
Põll Eesti rahvarõiva osana	7
Põlled tegumoest	8
Põlle kandmisega seotud kommetest	8
Meestest põllekandjatena	9
Põll tööriistade osana	9
Tööpõlled dekoreerimisest	10
Põllekandmise traditsiooni hääbumisest	11
2. PÕLLEKOLLEKTSIOONI INSPIRATSIOONIALLIKAD – MUUSEUMIKOGUDES UURITUD PÕLLED	12
Kuidas põlli uurisin?	13
Huvitavamaid värvitüüpe põlledel	13
Erinevaid võimalusi põlle kinnitamiseks	17
Vaadeldud põlled materjalikasutusest	18
3. KOLLEKTSIOON KAASAEGSEID ARGIPÕLLI	20
Põllekolleksiooni ideest	20
Küsimustik põlled igapäevasest kandmisest	20
Kolleksiooni kuuluvate põlled valmistamisest	22
Põllemudel nr 1 – pliiatspõll	24
Põllemudel nr 2 – kangalappidest põll	27
Põllemudel nr 3 – pidulikuma moega põll	32
KOKKUVÕTE	35
SUMMARY	36
KASUTATUD ALLIKAD	37
LISA 1 – Autorikolleksiooni fotod	39
LISA 2 – Põlleküsimustik	53
LISA 3 – Küsitluses kasutatud põllemudelite tööjoonised	56

SISSEJUHATUS

Kui veidi üle sajandi tagasi oli põll nii oluline kommunikatsioonivahend, andes infot oma kandja perekonnaseisu kohta, kui ka uhke pidurõiva osa, mis naisterahva eest ei puudunud ühelgi olulisel sündmusel, siis praegu on see muutunud marginaalseks rõivaesemeks ja minetanud oma tähtsuse naise garderoobis.

Minu lõputöö eesmärgiks on kavandada kollektsioon argiolukorraks, ka väljaspool kodu kantavaid põllesid, ning seeläbi pakkuda kaasaegsetele naistele võimalus taasavastada igapäevasest kasutusest kadunud rõivaese. Põllekollektsiooni kavandamisel olen kasutanud allikatena Eesti Rahva Muuseumis (edaspidi ERM) ning Viljandi Muuseumis leiduvaid etnograafilisi põllesid, pöörates esemeuurimuses tähelepanu just lihtsamatele, arvatavalt töötegemisel kasutatud põlledele. Kuna lisaks põlledel materiaalsele olemusele huvitavad mind ka põlle kandmisega seotud tähendused ja funktsionaalsus, siis olen tutvunud ka ERMi etnograafilise arhiivi ja muuseumi korrespondentide vastuste vastavate sissekannetega.

Lisaks ajaloolise materjaliga tutvumisele ja selle analüüsimisele viisin erinevate elualade naissoost esindajate hulgas läbi ka küsitluse, et kaardistada nende võimalikke kogemusi põlle kandmisest ning valmidust põlle oma rõivastuse osana kanda. Küsitluse toetamiseks valmistasin 5 erinevat näidispõlle, mida küsimustikule vastajad said proovida. Põllekollektsiooni kavandamisel ja valmistamisel arvestasin küsitluse tulemustega.

Püüdes taasluua ja igapäevaselt kasutusele võtta väljaspool koduseinu igapäevaselt kantavat põlle ei soovi ma uuesti juurutada selle kandmisega seotud kombestikku ja tähendusi. Inimeste eluolu on põllekandmise ajast palju muutunud ning oma rõivastusega edasi antavad märgid pole tänapäeval nii jäigad ja ühesed, nagu need olid üle saja aasta tagasi. Siiski, minu nägemuses ulatab põllekandja käe oma esiemadele. Käsitlen põlle kui aksessuaari, mis võimaldab näiteks pükse kanda armastaval naisel oma igapäevasesse rõivastusse lisada midagi naiselikku ja dekoratiivset, samas funktsionaalset. Põll võimaldab kiirelt ja lihtsalt oma rõivastust muuta – piduliku põlle ette sidudes saab hõlpsalt töölt teatrisse minna oma rõivastuses olulisi muudatusi tegemata.

Lõputöö praktilise osana kujundasid ajalooliste allikate uurimise ja küsitluse tulemusena kolm eri põlletüüpi – nn lihtne pliiatspõll, erinevatest kangastest kokku õmmeldud lapiline põll ja kähar,

pidulikum põll. Kolmest eri põlletüübist valmis kokku 7 põlle.

Lõputöö kirjalik osa koosneb kolmest peatükist. Esimeses peatükis kirjeldan ja analüüsin põlli puudutavaid kirjalikke allikaid ning kirjeldan põllekandmisega seotud kombestikku. Kombestiku kirjeldamisel ei käsitleta erinevate üleminekuriitustega seotud kombeid (n pulmad, matused), sest käesolev töö tegeleb just argise põllekandmisega seotud tavade uurimisega. Teine peatükk käsitleb muuseumis uuritud esemeid ning võrdleb neid kirjalike allikate andmetega. Kolmas peatükk kirjeldab praktilise osana valminud põlli ning põlled valmistamisele eelnenud küsitlust. Iga põlletüübi kohta on esitatud lihtne tööjoonis, selgitused ning hinnakalkulatsioon. Lisa nr 1 sisaldab valminud põlled fotosid, Lisas nr 2 on põlled kandmisega seotud küsitlusankeet, Lisa nr 3 sisaldab põllekandmist puudutava küsitluse tarvis valminud näidispõlled jooniseid.

Täna oma lõputöö juhendajat Ave Matsinit väga heade näpunäidete, toetuse ja kannatlikkuse eest! Täna Merike Saaremetsa igakülgse kaasamõtlemise eest. Täna Tiina Jürgenit asjalike tähelepanekute ja vastutulelikkuse eest! Väga suur tänu Aime Urvakule, Eve Varikule ja Lindi Rekandile, kes aitasid põlled valmis õmmelda, olles seejuures mõistvad ja ennastületavad. Täna Pirjo Turki nõuannete eest küsitluse läbiviimisel ning tulemuste analüüsimisel. Täna ka kõiki minu põlleküsimustikule vastanuid.

1. KIRJALIKUD ALLIKAD PÖLLEDEST

Viljandimaal, Kõpu kihelkonnas, Sandra külas asuva Poldi talu pere 20. sajandi alguses. Perenaine Liisa Rosenberg (seisab) kannab juba uuemat, kaelapõlle. Perenaise õde Anna Enders (istub toolil) kannab vanemamoelist, ostukangast sitsipõlle. Praegu olen mina selle talu perenaine.

Foto Soomaa Sõprade Seltsi kodulehel, <http://www.soomaa.net/galerii/index.php/ajalugu/inimesed/Poldi-pere>

Eesti rahvarõivaist

Eesti rahvariiede ehk rahvarõivaste nime all tunneme tänapäeval talupojarõivast ning eeskätt talupoja pühapäevarõivaid. Argirõivaid kaunistati vähem, neid ka hoiti vähem ja need kulusid kiiremini, muuseumide kogudesegi jõudsid igapäevarõivaste asemel pigem uhkemad rõivad (Jürgen 2015: 22). Lisaks muuseumisse kogutud esemetele saame infot eesti vanema rõivastuse kohta ammutada ka vanadelt fotodelt. Fotograafia ajalugu on pikk ning selle juured ulatuvad juba antiikaega, aga ametlik fotograafia sünniaasta on 1839 (Langford 2000: 12). Umbes samal ajal algab ka fotograafia ajalugu Eestis. Esmalt liikusid fotograafid ringi rändfotograafidena ning alles hiljem avati ka paikseid ateljeesid. Võib küllalt kindlalt väita, et ka päevapiltnikule poseerides pandi selge pigem toredad pidurõivad (Liibek 2009: 19-22). Sestap on viiteid talurahva argirõivastele märksa vähem. Kõik see muudab talupoja argirõiva uurimise keerulisemaks.

Mis on põll?

Põll on naise puhtus, tanu on naise ehe.

Eesti keele seletav sõnaraamat annab *põllele* järgneva tähenduse: kaitseks määrumise eest või

kaunistuseks rõivaste ees kantav harlikult naiste riietuse (eesti rahvarõivastes abielunaise kohustuslik rõivaosa) (www.eki.ee). Soomlane Outi Sipilä on oma doktoritöös toonud välja huvitava tähelepaneku, et vanimateks primitiivseteks rõivaesemeteks on olnud vöökohale sõlmitud pikk, kitsas pael, millelt on alla rippun inimese keha esiosa kattev nahatükk, hiljem kangatükk, mis ajapikku on muutunud põllesarnaseks (Sipilä 2012: 7). Järelikult võiks primitiivset põlle pidada vanimaks rõivaesemeks. Töörõivastuse ajalugu uurinud Diana de Marley on toonud välja, et kuna keskajal võis erinevate ametite esindajatel ollagi vaid üks komplekt rõivaid, siis oli põll vältimatu kaitse tööd tehes ning samas põlle ette pannes või ära võttes sai justkui riietust vahetada. De Marley rõhutab ka, et keskajal ei olnud põlled seotud sooga vaid kuulusid nii meeste kui ka naitse rõivastuse hulka (Sipilä 2012: 8).

Põll on rõivaese, mis üksinda kandes ei moodusta rõivastust, vaid seda on alati kantud koos teiste riietega. Oma kõige lihtsamal kujul on põll olnud risküliku kujuline, vöökohale kinnitatud kangatükk (Sipilä 2012: 10). Tänapäeval on põll eeskätt töörõivastuse juures kantav määrumise eest või muidu kaitsev rõivaese. Põll on olnud Euroopa rahvaste naisterõivastuses ka oluline pidulik aksessuaar (Voolmaa 1975:131). Riina Rammo kirjutab oma bakalaureusetöös, et sõnaga “põll” on tähistatud igasuguseid, tavaliselt vööst allapoole rippuvaid kangalaide ja kaunistuselemente (Rammo 2005: 54).

Allikaid põlledes uurimiseks

Põlledes kohta on kõige põhjalikumalt kirjutanud Aino Voolmaa 1975. aastal ilmunud Etnograafiamuuseumi Aastaraamatus nr 28, “Põll Eesti rahvatraditsioonis”. Põlledes kandmise kohta leidub palju teavet ka Ilmari Mannineni 1927. aastal ilmunud teoses “Eesti rahvariiede ajalugu”. Lisaks nimetatud kahele kirjutisele olen informatsiooni põlledes kandmise kohta otsinud ka vast ilmunud Tiina Jürgeeni koostatud mahukast teosest “Mulgi rahvarõivad” ja ka teistest erinevate piirkondade rahvarõivaid kirjeldavatest teostest. Kõige vanem kirjalik infoallikas on Helmi Reimani 1914. aastal Soomes ilmunud “Naisten puvut Kolga-Jaanin pitäjässä Wiljandin maakunnassa Liivinmaalla”. Huvitavaid tähelepanekuid põlledes kohta leiab ka nii Eesti Rahva Muuseumi korjamisraamatutest erinevate põlledes legendidega tutvudes kui ka ERM-i etnograafilisest arhiivist ning korrespondentide vastustest. Just viimati nimetatutest leiab rohkem teavet nn tööpõlledes ehk argiselt kantud põlledes kohta. Põhjalikult on pronksspiraalkaunistustega rõivaid, sealhulgas põlli uurinud ning nendest kirjutanud arheoloog Riina Rammo.

Tänuväärse lisanduse materjalile põlle kandmise ajaloo ja tähenduste kohta olen leidnud Soomes, Ida-Soomes Ülikoolis Outi Sipilä poolt 2012. aastal kaitstud doktoritööst “Esiliina aikansa kehysissä – moniaikaista tekstiilikulttuuria ja representaatioita kodista, perheestä, puhtaudesta ja

käsityöstä 1900-luvun alkupuolella Suomessa”.

Põll eesti rahvarõiva osana

Aino Woolmaa kirjutab, et andmeid ees kantavate põlledede kohta eestlaste hulgas leiab alates 18. sajandi algusest. Lisaks ees kantavatele põlledele on eestlastel esinenud ka puusapõllesid, mis kõige kauem püsisid setudel ja mulkidel (Woolma 1975: 131-133). Põllesid on kantud ka puusadel ja taga, ka mitut korruga või teineteise peal. On andmeid, et 18. sajandi lõpus kuulus vadja nooriku rõivakomplekti vähemalt 3 eri liiki erinevaid põlli ja rätte (Rammo 2005: 54). Arheoloog Silvia Laul arvab arheoloogilistele materjalidele viidates, et ka muinasajal oli ees kantav põll Eestis levinud, kuigi seda vaid teatud aladel ning muutus üldlevinumaks 15.-16. sajandi moerõivastuse läbi (Laul 1985: 417).

Erinevad kirjanduslikud allikad annavad vastakaid teateid: kuigi Helmi Reiman kirjutab aastal 1914 oma uurimustöös “Naisten puvut Kolga-Jaanin pitäjässä Wiljandin maakunnassa Liivinmaalla”, et tema meelest on põll üsna hiljutine lisandus naiste rõivaste juurde (Reiman, lk 5, 1914), siis hilisemad uurimused on kinnitanud, et põll oli levinud rõivaese juba mitmeid sajandeid varem (vt eelmine lõik).

Vastupidiselt Helmi Reimani arvamusele märgib Ilmari Manninen oma suurteoses “Eesti rahvariiete ajalugu”, et kuigi põlle kandmist eesti naiste hulgas märgitakse kirjalikult alles 1802 Petri poolt, siis ei saa sellest järeldada, et põlle varem ei kantud. Manninen ütleb, et rahvas ei mäleta kuskil, peale Setumaa, aega mil põlle poleks kantud. Ühes peakattega oli põll enne 19. sajandi lõppu kindel abielunaise tunnus (Manninen 1927:271). ERMi korrespondentide vastustest rahvariideid puudutavale küsimustikule nr 45 vastab 1938. aastal Märjamaal elav korrespondent nr 107, et: “Naised on ikka põlle kannud. See oli naisele pühaks kohuseks, kui noorikule pulmapäeval põll ette pandi, siis pidi ta seda surmani kandma. Ilma sõrmuseta võis naine käia, aga mitte ilma põlle ja mütsita. Tüdrukutel see ei olnud nõutav.”

Riina Rammo kirjeldab oma 2005. aastal ilmunud bakalaureusetöös Põhja-Eestist Pada ja Kaberla kalmistutest leitud 12.-13. sajandisse dateeritud pronksspiraalkaunistusi, mida võib interpreteerida oma luustikul paiknemisel asukoha tõttu põlledena. Ka Saaremaalt Loona, Viira ja Karja kalmistutelt on leitud spiraalkaunistusi, mida võib Rammo meelest tõlgendada põlledede kaunistustena. Rammo toob välja ka Karja ja Põide kivikirikute konsoolidel leiduvad talupoegade kujutised, mis on valminud hiljemalt 14. sajandi I poolel ning kus neil kujutatud naised kannavad kaunistatud põlle (Rammo 2005: 55-65).

Põlled tegumoest

Oma tegumoelt on eesti nn rahvarõivaste ehk talupojarõivaste juures levinud põlled olnud lihtsad, värvliosas kokku kroogitud või volditud riskülikukujulisest kangatükist koosnevad. Mõnel juhul on põlled värvel isegi puudunud, selle asemel on kangalaid kokku volditud paela külge (ERM 909 Urvaste) või on kanga üleserva õmmeldud tunnel, millest pael läbi aetud (ERM 6003 Anseküla). Vaid Hiiumaal oli 19. sajandi keskpaiku põllesid, mille allserva on õmmeldud volang. Sellise tegumoega põlled levisid 19. lõpul mujalegi Eestisse. Samal ajal hakkasid linnamoe mõjul levima ka kolmest ülalt kitsenevast laiust kokku õmmeldavad põlled, üle õla käivad traksidega põlled ning 20. sajandi alguses ka väikesed ilupõlled (Voolmaa 1975:141-142). Harilikult olid põlled seelikust lühemad, etnograafilise arhiivi ülestähendustest selgub, et umbes 10 cm jagu lühemad. Ka Ilmari Manninen märgib, et põll oli harilikult seelikust lühem (Manninen 1927: 276). Põlled laiused oli vahelduv ning see sõltus kindlasti ka kandja vööümberrõõmõõdust, ulatudes siiski enamasti puusadeni.

Põlle kandmisega seotud kommetest

Põll – abielunaise tunnus

Üldlevinud on arusaam, et põll oli abielunaise rõivastuse osa ning selline oli kombestik üle Eesti. Siiski võib siin leida piirkonniti, lausa kihelkonniti suuri erinevusi selles, kas lisaks naistele võisid põlle kanda ka tüdrukud. Eesti Rahva Muuseumisse Saaremaalt, Ansekülast 1912. aastal kogutud põlle (ERM 6003) legendi juurest leiab märke, et seal kandis ranget erisust põlle kandmisel ei olnud – põlle kandsid nii naised kui tüdrukud. Ka Manninen märgib, et Saaremaal kandsid 19. sajandi lõpul ka neid põlle. Selle kandmine oli seotud kirikurõivastusega, samas kui abielunaised kandsid põlle igal pool. Karja kihelkonnas valmistati tüdrukule esimene põll leeriajaks ning hiljem ei tohtinud enam ilma põlleta kirikusse minna. Hiiumaal oli põll juba 19. sajandi keskpaigaks nii naiste kui ka neidude rõivaese (Manninen 1927: 271-276). Mulgimaal oli selles osas teisiti – põll kuulus rangelt abielunaise ülikonda, Tiina Jürgen on Mulgimaa rahvarõivaid kirjeldades välja toonud ühe Halliste kihelkonnast 1911. aastal korjatud põlle legendis leiduva märke selle kohta, et: “Põlle ei tohtinud tüdrukud kanda, seda võis ainult see kanda, kes põlle oli tõstnud...” (Jürgen 2015: 65).

1879. aastal Nissi kihelkonnas sündinud Juuli Tui (EAp 757, lk 335) rääkis Aino Voolmaale, et põll pidi naisel alati ees olema. *Ega polnud naine, kui põlle ei olnud*. Tüdrukutele oli põll häbiasi. Öeldi: “Kas kesaväljal ka värav ees?”. Juuli Tui mäletas, et sel ajal kui juba ise neiuohtu oli, pidasid tüdrukud kodus tööl põlle. *Kui läks loomi välja ajama ja unustas vahel põlle ette, siis keeras põlle üles – muidu poisid naersid*.

Meestest põllekandjatena

Harjumaalt leidub teateid ka meeste põlleda kandmise kohta. Näiteks on 1878. aastal Jüri kihelkonnas sündinud Mari Põldmäe rääkinud (EAp 757, lk 409), et: *põlle on mehed kandnud, eriti Lagedi ümbruses, tööpõlle. Põlled olid võöst saadik, alumine serv palistatud. Värvli otstes olid nõõpaugud, millest laiad paelad läbi käisid, seljatakka läbi ja sõlmiti. Tüdrukud olla kinkinud oma peigmeestele põllesid, millele roosid sisse õmmeldud. /.../ Need põlled olid valgest, hästi pleegitatud linasest, vanemad mehed kandsid jämedamast. Kui mindi kaugelt metsas puid tooma, siis pandi niisugune põll ette, laia paela tops jäi kõhu peale (s.o. paelad sõlmiti ees kõhu peale). Künni ajal pidasid mehed põlle. Heina ajal õeldi, et pidi niitmisel tüliks olema. 1895. aasta paiku kadusid meeste põlled ära.*

Aino Voolmaa on ka 1964. aasta suvel (EAp 807) Järvamaal, Türi ja Paide ümbruskonna 19. sajandi lõpu ja 20. sajandi alguse naiste ja meeste rõivastuse kohta üles märkinud, et Türi ümbruskonnas kuulus põll mõisa töömeeste rõivastusse. Kodus kandsid mehed põlle linakammimise ja kündmise ajal.

Põll tööriivastuse osana

ERMi etnograafilises arhiivis leidub ka väga mitmeid huvitavaid märkmeid just nn tööpõlleda ehk töötegemisel kantavate põlleda kohta. 1964. aasta suvel on Aino Voolmaa kogunud teatmematerjale ka Väike-Maarja kihelkonnast (EAp 810 EA 232:2/63-118) ning üles tähendanud 1890. aastal Väike-Maarja kihelkonnas sündinud Emilie Nõmmaru mälestusi tööpõlleda kohta, et *need olid talus takusest riidest ja siniseks värvitud. Punutud nõõrist paelad seoti selja taga kinni. Tööl kandsid põlle ainult abielunaised, tüdrukutel põlle ees ei olnud.*

Kata Kleis (sünd 1865) Järva-Jaani khk-st mäletas, et põlle ikka kanti. Kui mõisa põllul särgi väel rukist lõigati, olid põlled ees. Järvamaal, Türi kihelkonnas 1870 sündinud Krõõt Rosenbaum mäletas, et põll oli naistel. *Kui hommikuti ei jõudnud rutuga seelikut selga panna, siis pani põlle särgi peale ja talitas loomi* (ERM EAp 807).

1960. aasta suvel kogus Aino Voolmaa teavet rahvarõivaste kandmise kohta Harjumaa erinevates kihelkondades (EAp 757). Nissi kihelkonnas 1868. aastal sündinud Tiina Voolmann mäletas, et põlled olid naistel ikka ees (EAp 757, lk 310). *Kirikupõlled olid kirjust sitsiriidest, aga oli juba valgeid põlli, millele aeti pits alla. Sitsipõlled, mis jäid vanemaks, peeti pärast kodus ära. Igapäevaseid põlli kooti vahel seelikulõimede sisse, pealmine osa tehti takune, alla kooti villased triibud, kuidas kellelgi lõnga oli – punast, sinilillat.*

Ambla khk, Lehtse vallas elav Marie Lunts (sünd 1873) mäletas: *“Põlled olid igapäevaselt linased*

ja takused, mõnel triibud sees. Kirikupõlled olid valged. Naistel ikka põll ees.” Sarnsed mälestused ka teistelt Järvamaal intervjueritud inimestelt (ERM EA 216).

Varem nimetatud, Jüri kihelkonnast pärit Mari Põldmäe (Eap 757, lk 409) on kirjeldanud naiste põllekandmist: *!...! Igapäevased põlled olid enamasti triibulised – kooti enamasti jämedamast kangast või peeti vanaks jäänud pidulikke. Põlled olid värvli külge volditud, ulatusid puusadeni. Paelad mähiti kord ringi ja seoti kõhu peale kinni, taha rippuma ei jäetud. Sajandi lõpu poole hakati vähehaaval ka tüdrukutele põlli tegema.*

Vormsi saarelt kogutud põlle ERM A 509:4469 legend ütleb: *“Vormsi naised koduses talituses põlle ei kannud. Põll kirikus käimiseks ja pulmadeks pruudil oli pitsidega ilustatud. See põll on rukkilõikusepõll, tarvitati Rõigi poolt. Eht pitsega pulmapõlle ei õnnestund mul korda saavutada. Aasadest käis pael või lint läbi. Ka praegu on see komme veel pruugis minna lõikusele valge põllega, aga need põlled on juba peris lihtsad.”*

Lisaks rõivaid kaitsvale funktsioonile oli põlled ka teine, praktiline funktsioon – igapäevane, mitmekülgne abivahend. Tore tähelepanek selgub korrespondentide rahvariideid puudutavast küsimustikust nr 45, kus 19. sajandil sündinud Jõelähtmel elav korrespondent (nr 146) 1938. muuhulgas kirjutab, et: *“Eestis oli vanematel naistel viisiks käsi hoida põlle all kõhu peal. Oli ka rahvalaul sellekohane: “Uh-tuh-tuh tule meile, meie eit tuleb homme teile, kaks kanamuna taskus ja pudrupütt on põlle all”. Põll oli umbes seda sama mis linnanaistel on nüüd turukorv. Põlle sisse pandi laps, pandi põrsas, korjati vilja seest rohtu, kuivatati kaussi jm.”* Seega – põlle sai kasutada ka erinevate elusolendite või esemete kandmiseks, esemete kuivatamiseks, saaduste korjamisel jne. Samast selgub, et Põhja-Eestist hakkas põll kaduma umbes 1900. aasta ümber (ERM KV 45).

Tööpõlled dekreerimisest

Tööpõlled isekootud kangaste dekoreerimise kohta leidub mitmeid põnevaid kirjeid nii korjamisraamatute legendides kui ka ERMi etnograafilises arhiivis:

EA 216, 1957-1960, Aino Voolmaa, Teatmematerjali endise Järvamaa, Ambla, Järva-Madise, Järva-Jaani, Koeru, Peetri, Paide, Türi khk rõivastusest XIX s II poolel rõhuasetusega traditsioonilistest rahvarõivastest (EAp 763): Koeru khk-st päris Liisa Koppelman (sünd 1869) mäletas, et *põlledega käisid vanad inimesed kirikus, olid seelikutriibulised või ühevärvilised. Mõnikord seoti põlleriide värvimise ajaks kartulid sisse, jäid ilusad rattad. N ratas ja valge sõõr ümber.*

Liisa Dagobert (sünd 1876) Türi kihelkonnast mäletas, et tema lapsepõlves oli tüdrukutel juba võimalik kanda tööpõllesid, seda ei loetud patuks. Pulma ajal oli linutamine mil noorikule pandi ette naisepõll. *Pidulikud põlled olid ilusad !...! Tööpõlled olid jämedast takusest. Tööpõlli on*

värvitud nii, et seoti ridamisi midagi riide sisse, siis jäid värvimisel valged rõngad.

Mihkli kihelkonna rõivastust 20. sajandi alguses 1992. aasta suvel välitöödel uurinud ERMi töötajad R. Piiri, T. Vaard ja E. Tsirk (ERM EAp 800 EA 232:3/119-224) on üles tähendanud 1912. aastal sündinud Alfred Ranna ning 1923. aastal sündinud Aino Ranna mälestusi selle kohta, et põlled olid linased, ise kootud labasest kangast ning ise värvitud. Igapäevased põlled olid pruunid või sinised, siniseid oli rohkem. Vahel seoti enne värvimist riie kinni, näiteks seoti herneid sisse, nii saadi huvitavaid täpilisi mustreid. Vahel kooti ka triipe sisse. Naised kandsid kõik põlli. Oli ka ütlemine: *“Nii vaene, et pole ka nädalisees põllegi ette panna”*.

Kahjuks ei õnnestunud käesoleva töö raames muuseumikogudest leida ühtegi eelkirjeldatult kaunistatud tööpõlle. Edaspidi soovin kindlasti katsetada kirjeldatud viisil kanga kinnisidumist ja värvimist, et taastada ajaloolise moe järgi kaunistatud tänapäeval kantav lihtne tööpõll.

Põllekandmise traditsiooni hääbumisest

Põllekandmise traditsioon hääbus tasapisi, muutudes esmalt leebemaks abielunaiste ja tüdrukute eristamisel kuni kadus tasapisi koos traditsioonilise rahvarõiva kasutuselt kuhtumisega.

Üleminek vöökohast allpool kantavalt põllelt nn *kõhupõllele* või ka kaelapõllele või ka *kaalpõllele* toimus 19. sajandi lõpus ja 20. sajandi alguses. 1967. aastal kogus Aino Voolmaa teatmematerjale rõivastuse kohta Tartu- ja Võrumaal (ERM EAp 719, EA 206). 1887. aastal Rõngu kihelkonnas sündinud Liine Laisaare mäletas, et tema lapsepõlves on tüdrukud juba pidanud nn kõhupõlle. Üleõla traksidena põlled tulid L. Laisaare andmeil u 1900-1910. a. paiku.

Kokkuvõtvalt võib kõiki allikaid analüüsides järeldada, et põll oli abielunaisel alati ees, variatsioonid esines 19. sajandi teisel poolel vaid selles, kas ka tütarlapsed võisid kanda põlle. Töötegemisel ees kantavate põlled kohtu mainiti kõige sagedamini, et need olid kodukootud linased või takused, vahel värvitud ning kõige enam mainiti värvina sinist. Samuti selgus, et nn ärakantud pidupõlled leidsid hiljem kasutust tööpõllena.

Nagu ülalt nähtub, sisaldavad pea kõik korjamisraamatute huvitavamad legendid, samuti korrespondentide vastused ja etnograafilise arhiivi kirjed alati infot mitme erineva põllekandmist puudutava teema kohta ning seetõttu on kirjete rühmitamine keeruline. Pea iga märge annab infot mitme erineva teema kohta.

1. PÕLLEKOLLEKTSIOONI INSPIRATSIOONIALLKAD MUUSEUMIKOGUDES UURITUD PÕLLED

Lisaks kirjalike allikatega tutvumisele uurisin põllekolleksiooni kavandamise ja valmistamise eesmärgil ajavahemikus 2014. aasta kevad kuni 2015 aasta juuniku keskpaik 60 erinevat ERMis ja Viljandi Muuseumis leiduvat põlle. Käesolev peatükk ei kirjelda kõiki uuritud põllesid üksikasjalikult, vaid annab infot erinevate uurimistöö käigus tehtud tähelepanekute kohta.

Kuidas põlli uurisin?

Minu töö eesmärk on uurida põlled kandmisega seonduvat, keskendudes just nn argipõlledele, samas leida ka inspiratsiooni ja ideid kaasaegsete põlled kavandamiseks. Ma ei pidanud oluliseks uurida põlled piirkondlikke eripärasid või kaunistusvõtteid. Eesti Rahva Muuseumi kogus leidub üle 1000 põlle, Viljandi Muuseumis 66 põlle. Kõigi museaalide läbivaatamine ei olnud ajaliselt ja praktiliselt otstarbekas. Sellest johtuvalt piirasin vaadeldava materjali ajaliselt, piirdudes enne 20. sajandi kolmandat kümnet (kuni 1920) valmistatud põlled uurimisega, ehk perioodiga mil talupojarõivastus polnud veel kandmiselt täielikult kadunud. Kuna minu huviorbiidis olid just argipõlled, niivõrd kui neid on võimalik eristada, sest pidupõlled kuludes võeti ka need kasutusele argiste toimetuste juures (ERM KV 27:1-ERM KV 27-111, 5. küsimus), siis vaatlesin ERMi kogudes põllesid selektiivselt. ERMis on põlled katalogiseeritud järgmiselt:

puusapõlled; võörätikud; linased põlled; põlled pikitriibulised; ristitriibulised põlled linased; trükitud põlled, sitsipõlled, klaarpõlled, klaarpõlled tikitud, puuvillased põlled valged, puuvillased põlled valged tikitud, villased põlled, siidipõlled, põlled pikitriibulised vanemad Muhu, põlled pikitriibulised uuemad Muhu, pulmapõlled, põllekirjad, heegeldatud põlled, tüllist põlled.

Loetletutest vaatasin läbi kõigi linaste, pikitriibuliste, ristitriibuliste, sitsipõlled, puuvillaste ja villaste põlled legendid ning loetud andmete põhjal tellisin omale uurimiseks huvipakkuvad eksemplarid ehk põlled, mida arvasin olevat kantud pigem argiolukorras. Lisaks tutvusin Eesti muuseumide veebivärvavas www.muis.ee leiduvate Eesti Rahva Muuseumi ning Viljandi Muuseumi kogudes olevate põlled fotodega (www.muis.ee-s on fotod 367-st ERMi põllest ja 62-st Viljandi Muuseumi põllest) ning vastavalt fotodele tellisin vaatlemiseks huvitavamaid. Valiku vaadeldavate põlled osas langetasin lähtudes põlled värvilahendusest, kasutatud materjalidest ja kaunistustest, sealjuures inspiratsiooniallikatena välistamata ka pidupõllesid. Kokku vaatlesin 60 erinevat põlle ERMis ja Viljandi Muuseumis.

Vaadates ERMi kogudes leiduvate linaste põlledede legende, selgub, et linaseid kodukootud labasest kangast põlli esineb üle Eesti. Sama kinnitab ka Aino Voolmaa oma põlli puudutavas artiklis: Nii tööol kui mõnel juhul ka pidulikus rõivastuses on 19. sajandil kõikjal Eestis kantud valgest labasest riidest põlli (Voolmaa 1975:139). Kirjalikele allikatele toetudes võib linaseid põllesid pidada kõige tüüpilisemateks nn tööpõlledeks. Nii pöörasin esemeuurimuses kõige suurema tähelepanu lihtsatele linastele põlledele.

Huvitavamaid värvlitüüpe põlledel

Tutvudes MuIS-is (www.muis.ee) leiduvate põlledede fotodega võib üldistavalt öelda, et kõige enam on levinud põllekangast õmmeldud kitsa värvliga põlled, millel on värvli otstesse kinnitatud käsitsi punutud pael. Kuna soovisin, et minu valmiv põllekollektioon oleks hästi funktsionaalne ja mugav, samas otsisin ka materjaalseid märke põlledede kandmise kohta, siis keskendusin oma esemeuurimuses just põlledede värvilahenduste vaatlemisele. Järgnevalt olen välja toonud erinevad huvitavamad värvlitüübid ning kinnitus- ja paelakasutustüübid ja näidispildid vastavatest museaalidest.

Erinevad värvlitüübid:

1) värvel puudub, põllekangas on volditud ja õmmeldud põlle sidumiseks kasutatava paela külge: ERM 967, ERM 968 ja ERM 948 Urvaste; ERM 14228 Muhu; ERM 909 Võnnu; ERM A 9:9 Urvaste; ERM A 509:4455 (värvliks labane säärepael) Kihnu; ERM 509:4458 Risti;

ERM 968, Urvaste

2) Värvliosa moodustab tunnel, millest pandud läbi pael: tunnel põllega samast kangast: ERM 6003 Anseküla; VM 2071 E 88 Paistu; VM 9905 E 669 Viljandi; ERM A 290:413 Anseküla; A 332:8 Karja;

ERM 6003, Anseküla

Tunnel põllesast erinevas kangast:
ERM A 509:4453, Lääne-Nigula

Tunnel moodustub põlle taha õmmeldud eraldi kangast, ERM A 292:189, Urvaste

3) värvliosa puudub, põlle voldistik on kanditud või tagasi keeratud:

Värvliosa on õmmeldud eraldi kangast ning katab voldistiku serva nagu kant, ERM A 291:273, Põide

ERM 8670, Kodavere – värvliosa tagasikeeratud
ja taha õmmeldud poepael

4) Nn tavaline värvel - kitsas, kangast õmmeldud värvel, otsas punutud või kangast paelad

VM 2231 E 360, Viljandi

Erinevaid võimalusi põlle kinnitamiseks.

Kõige levinum viis põlle vöökohale sidumiseks on põlle värvli küljes olevate paelade abil sidumine. Muuseumides leiduvad põlled on sageli väga kulunud ning paljudel nendest on algsed põllepaelad asendatud juhuslike kangaribade või paeltega. Toon välja kolm tavapärasest erinevat põlle kinnitusviisi:

- 1) värvel põllega samast kangast, aga paelte asemel värvel sümmeetriliselt mõlemalt poolt pikem ning ühes otsas nõöp, teises nõöpauk (põll katab peaaegu ka seljataguse osa):**

ERM A 563:867 Tori

- 2) värvliosa kangast, ühel pool värvli servas kangast õmmeldud pael ning teises värvli otsas nõöp: VM 1386 E 345 Kolga-Jaani; ERM 15736 Juuru**

VM 1386 E 345, Kolga-Jaani

- 3) ilma kindlate kinnituspaelteta põll – põllepaelad pannakse läbi põlle värvli otstes olevate aasade: ERM A 509:4457 (vt foto lk 18) ja ERM 15585, Vaivara (vt foto lk 31)

Vaadeldud põlled materjalikasutusest

Lisaks värvilahendustele uurisin ka vaadeldud põlled materjalikasutust – kuidas oli kasutatud ostumaterjali hulka kuulunud atlaspaela, dekoratiivseid ostukangaid või ka kodukootud kangaid; millised olid põlled pahupooled, milliseid kangaid oli kasutatud? Kuna minu uurimistöo eesmärgiks oli koguda mõtteid ja inspiratsiooni, siis ei võtnud ma oma ülesannet kogutud andmeid põhjalikult süstematiseerida. Seda takistas ka küllalt laia valiku erinevate põlled vaatlemine (argised linased, ostukangast põlled, mõningad pidupõlled jne) ning ka piirkondliku valiku välistamine. Siiski on mõned tähelepanekud, mida tahan siinkohal välja tuua. Esiteks, jäi mulje, et kaunistusena kasutatava ostumaterjali puhul sooviti seda igal juhul eksponeerida, loobudes vajadusel (n paela jäi põlled kaunistuseks peale õblemisel üle) traditsioonilisest sümmeetrilise taotlemisest põlled kujundamisel (vt ERM A 509:4453 ja ERM 6003, mõlemate fotod lk 14). Samas on näiteid sellisest tegutsemisest piisavalt vähe ning seetõttu ei saa üldistada, et nii oli tavaks. Põhjalikumaid järeldusi oleks võimalik teha kõiki muuseumikogudes leiduvaid, ostumaterjaliga kaunistatud põllesid, aga ka teisi ostumaterjale sisaldavaid rõivaesemeid vaadeldes.

Teine silmatorkav asjaolu oli nn sundimatu ja julge kangalappimine, millest kõige silmatorkavam näide on ERMi kogus leiduv põll nr A 509:4457 Ruhnu, kus põlled paremasse ülaserva on õmmeldud erinevast kangast ruut.

ERM A 509:4457, Ruhnu

Rohkem on näiteid erinevate kangatükkide kasutamisest põlledel tagaküljel.

ERM 6003 (Anseküla) tagune. Põllealasel kasutatud triibulist ostukangast.

Oma igapäevatöös fotograafina olen pildistanud palju Viljandi Muuseumi etnograafiakogusse kuuluvaid tekstiile ning märganud ohtralt nutikat rõivaste lappimist ja erinevate materjalide ärakasutamist. Edaspidi oleks huvitav antud teemasse põhjalikumalt süüvida. Käesoleva töö raames vaatlesin ainult põllesid, kui olen veendunud, et ohtralt viiteid materjalide nn taaskasutamisele leiab ka teiste esemete juures (n vardakotid, taskud, erinevad rõivaesemed).

2. KOLLEKTSIOON KAASAEGSEID ARGIPÕLLI

Argipäev – argipõll

Eesti keele seletav sõnaraamat annab sõnale *argipäev* järgmised seletused: “*tööpäev (vastandina püha- või pidupäevale)*”; “*argielu, elu v. elunähtuste argine külg*” (<http://www.eki.ee/dict/ekss/index.cgi?Q=argipäev&F=M>). Minu lõputöö praktilises osana on valminud 7 argipäevaselt kantavat rõivaeset, millest kaks on lopsakama, pidulikuma moega.

Põllekollektsiooni ideest

Valides lõputöö teemaks põlled soovisin kavandada ning valmistada kollektsiooni tänapäeval argiolukorras kantavaid põllesid. Kuna mulle on väga südamelähedane erinevate materjalide taaskasutamine, siis soovisin põlled valmistamisel rakendada võimalikult palju juba kord tarvitatud materjale. Ka ajalooliste esemete uurimus kannustas mind pöörduma materjalide uuestikasutamise poole, sest esemeuurimuses kohtasin sageli materjalide kasutamist viisidel, mis viitasid kõikvõimalike jääkide rakendamisele esemete õmblemisel (n tudid pidulikumate põlled paelte otstes – käesolev töö ei käsitle põhjalikumalt pidupõllesid ja seetõttu on nende kirjeldamine välja jäetud)

Esialgselt ummikseisust – milline on põll, mida on võimalik kanda tänapäeval ka argirõivastuse osana?! - aitas mind edasi juhendaja Ave Matsini nõuanne valmistada esmalt erinevad nn põllemudelid ning uurida potentsiaalsete kandjate arvamusi mudelite suhtes. Kujundasin 5 erinevat põllemudelit. Kujundamisel kasutasin esemeuurimuses kogutud informatsiooni erinevate värvilahenduste ja voltide-kroogete kohta, samuti eri põllepikkusi. Kui neli mudelit olid oma olemuselt klassikalise põllega väga sarnased, siis viienda mudeli puhul otsustasin joonistada midagi erinevat – laia värvli ja assümmeetrilise lõikega põlle.

Küsimustik põlled igapäevasest kandmisest

Perioodil märts kuni aprill 2016 viisin läbi ankeetküsitluse 30 naisterahva seas, et teada saada nende võimalikest kogemustest põlled kandmisel ning valmidusest võtta nimetatud rõivas osaks oma argisest garderoobist.

Valimisse kuulusid naised, kes on sotsiaalselt aktiivsed ning oma rõivastumisstiili juba leidnud. Küsitletud naised leidsin oma tutvusringkonnast. Küsitluse tarvis oli kujundatud viis erinevat põllemudelit. Lasin need õmmelda ühevärvilisest kangast, ilma kaunistusdetailideta. Vastajad said

põllemudeleid proovida ning vastasid seejärel küsitlusele. Mõnel juhul tekkis põlleproovimisest ka tänuväärne mõttevahetus, mis andis rohkesti ideid põlledede edasiseks arendamiseks. Küsitluse tulemuste põhjal kujundasid kolm põllemudelit, millest valmis kokku 7 põlle – 2 pidulikku põlle, 2 lihtsalõikelist nn pliiatspõlle ning 3 osaliselt taaskasutusmaterjalidest lapilist põlle.

Küsitlusankeet on leitav käesoleva lõputöö Lisas nr 2.

Vastanutest ja nende riietumisstiilist üldiselt

Keskmine vastanute vanus oli 39 aastat ning kõik peale ühe (kes oli üliõpilane) naised olid vastamishetkel tööturul aktiivsed.

Esiteks uurisin respondentidelt, kuidas nad iseloomustaksid oma riietumisstiili. Veidi enam kui iga viies (22%) respondent vastas, et kannab erinevaid stiile. 19% vastanutest iseloomustas oma riietumisstiili boheemlaslikuks ning sama suur osakaal naisi nimetas oma riietumisstiiliks taaskasutust.

Vastanute sõnul on nende garderoobis kõige enam musti, siniseid ja erinevates variatsioonides punaseid riideid. Kolmandik vastanutest valis ka vastusvariandi „mulle meeldivad kõik värvid“.

95% vastanutest kannab üldiselt nii pükse kui ka kleite ja seelikuid.

Põlle kandmisest

Küsitluses osalenud naistelt uuriti, kas nad on kunagi põlle kandnud ning kui jah, siis millises kontekstis. 60% vastanutest kasutab põlle peamiselt sööki valmistades. Viiesandik vastanutest on kandnud põlle rahvariieetega ja sama palju kannab põlle tööd tehes (vastanute seas oli nii massööre kui ka kokkasid).

Avatud küsimusena (vastajad said erinevate vastusevariantide valimise asemel ise kirjutada neile meelepärase vastuse) küsisin: „millises olukorras kannaksid meelsasti põlle?“. Üldiselt nimetati põlle ikka selles samas kontekstis, milles põlle tänapäeval kõige enam kasutatakse ehk aiatöödel, toiduvalmistamisel või rahvariieetega. Enamasti ei osanud respondendid uudseid lähenemisi välja tuua, kui välja arvata, et üks vastaja oli valmis töösituatsioonis kandma kleidi asemel pükse ja põlle samaaegselt.

75% naistest oli valmis kandma põlle ka argi- või pidurõivastuse osana. Ülejäänud vastanud ei osanud öelda või olid seda meelt, et nad ei kannaks põlle argirõivastusena.

Millised põllemudelid meeldisid vastanutele?

Põllemudelitest meeldis vastanutele kõige enam (80%) asümmeetriline ja laia värvliga põll. Vastajatele meeldis põlle lai värvliosa ning selle seelikutaoline kuju, samuti põlle unikaalne välimus. Populaarsuselt järgmine oli lihtne pliiatspõll, mida eelistas 13% respondentidest. 5%

vastanutest eelistas lisaks ka käharat pidupõlle. Ülejäänud 2% ei osanud oma eelistusi nimetada.

Järgmisena küsisin „Kas tahaksid, et põlledel oleksid taskud? Mida taskus kannaksid?“ 90% vastajatest leidis, et neile meeldiks põlledel taskud. Peamiselt sooviti kanda rahakotti, võtmeid, telefoni, kirjutusvahendit, taskurätti või aiatööde puhul oksakääre või muud vajalikku. Antud vastustest võis järeldada, et põlled nähakse jätkuvalt siiski väga praktilisena ning põlletaskutesse panemisel lähtusid naised eelkõige oma igapäeva tegemistest - kellel on töö juures pidevalt kirjutusvahendit vaja, kellel aiatööde tõttu oksakääre, jne. 10% vastajatest ei pidanud taskuid põlledel vajalikuks.

Uuris ka mida vastanud teeksid põllemudelite juures teisiti. Ühest sellisest diskussioonist tuligi mõtte keerata põll justkui pahupidi – kui vanasti olid põlled alt laiemad, siis nüüd sooviti põlled, mis oleks allosas kitsas, aga üleval kataks ka istmiku. Sellest tuletasin lapiliste põlledel löike, mis katab osaliselt kogu tagaosaga. Sooviti ka rinnaosaga põlled ehk n kaelapõlled, aga kuna minu lõputöö teoreetiline uurimus käsitleb just Eesti talupojarõivastuses levinud põllesid, mida kanti vaid vöökohast allpool, siis rinnaosaga põlledel kujundamine polnud käesoleva eesmärgi raames põhjendatud.

Materjalidest ja kaunistusviisidest

Kuna minu soov oli põlledel õmblemisel kasutada võimalikult palju taaskasutusmaterjale, siis uurisin küsitluses ka suhtumist nendesse. Etnograafilise ainese uurimine andis kinnitust mõttele, et ka vanasti kasutati kõiki tekstiilmaterjale võimalikult optimaalselt ning millestki kulunust õmmeldi midagi uut või võeti see kasutusele tööõivana. Ostumaterjale kasutati vabalt ja loominguiliselt unustades sümmeetriataotlus või muud kompositsioonipõhimõtted (n ERM 6003, ERM A 509:4457; ERM A 509:4453). Küsitlusest selgus tore tõsiasi, et 100 % vastanutest pidas taaskasutusmaterjalide kasutamist lisandväärtusena!

Põlledel kaunistusvõtete osas eelistas 20 % vastanutest lihtsust ning lisaks kaunile kangavalikule erilisi lisakaunistusi ei soovinud. 30 % vastanutest soovis põlledel näha tikandeid, 20% arvas, et kui miskit lisaks kangaste kaunidusele, siis just tikandid. Paelu või pitse või litreid eelistas igauht 10 % vastanutest.

Kollektsiooni kuuluvate põlledel valmistamisest

Uuringu tulemusi analüüsidest sain ideid kollektsiooni kuuluvate põlledel valmistamiseks. Uuringul baseerudes kujundas kolm erinevat põllemudelit, mida kirjeldan järgnevatel lõikudel.

Kuna õmblemine ei ole minu tugevamaid oskusi, siis kasutasin põlledel õmblemisel kogunud

õmblejate abi. Kujundasid põllemudelid, valisin kangad ning esitasin õmblejatele põlle tööjoonise ning fotod põlle tegemist inspireerinud museaalidest. Põlled õmblemisel kasutasin võimalikult palju taaskasutatud tekstiile, eeskätt minu perekonnale aegade jooksul kogunenud meeste triiksärke, samuti enam kasutatud mitte leidvaid kostüüme ja pluuse. Taaskasutusmaterjalide puhul eelistasin vähemate kasutusjälgedega, vähekulunud tekstiile. Kuna ma ei ole õmblemisasjatundja, siis tekkis mõningate materjalide kooskasutamisel minu jaoks ootamatuid tõrkeid – n õhukese siidkanga ning puuvillase triiksärgi kokkuõmblemisel soovimatut “kiskumist”.

Olen juba üle 10 aasta tegutsenud vabakutselise fotograafina ning minu ettevõtlusvormiks on füüsilisest isikust ettevõtja. Põllekollektsiooni valmistamist näen võimalusena teada saada kas valminud põlledele leidub ostjaid ning millise omahinnaga on nimetatud esemeid võimalik õmmelda? Kui põlledele leidub turgu, siis on mul võimalik oma ettevõtlustegevust laiendada hõlmama ka põlledele valmistamist ja müüki.

Kuna põlled on piisavalt suures osas valmistatud taaskasutatud materjalidest, mille hinda on keeruline arvestada ning ka pea kõik nn poekangad on hangitud aastaid tagasi, siis on materjalimaksumust võimalik hinnata vaid umbkaudu. Taaskasutusmaterjalide kasutamisega kaasneb teatav hulk lisakulutusi, mis on seotud n olemasolevate rõivaesemete harutamise ja kanga kasutamiseks. Kuna enamasti on taaskasutatud rõivakangad esemete lõigetest tulenevalt ka pigem väikestest tükkidest, siis kulub enam aega tükkide omavahelisele sobitamisele ja kokkuõmblemisele. Kõigi õmblustööde hinnaks on arvestatud 6.- € tund.

KOLM PÕLLEMUDELIT

Põllemudel nr 1 pliatspõll

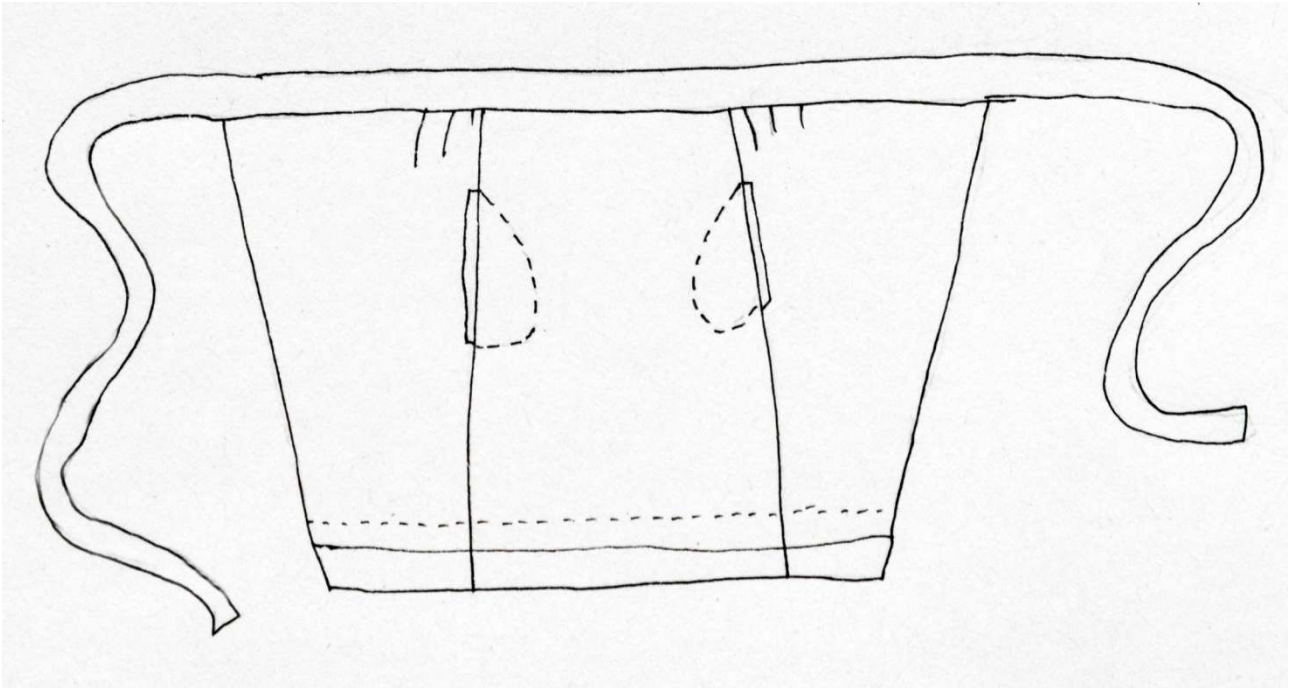
Põlle kujundamisel lähtusin klassikalisemast, üksikute korrapäraste voltidega põllest. Eeskujuna võib pidada ERMi kogus leiduvat põlle A 527:25, mis on muuseumisse kogutud Meremäelt.

ERM A 527:25, Meremäe

Eeskujuks võetud põll on lihtsama lõikega, selle põhivärviks on sinine, kodukootud triibuline kangas. Põll on laia muljega. Põlle värvel on valmistatud hallist poeriidest.

Uue põllemudeli kujundamisel kasutasin museaalide uurimisel saadud mõtetele lisaks ka küsitluse läbiviimisel kuulnud soove. Üks vastajatest soovis põlle, mis kataks vähemalt osaliselt ka istmiku. Sellest soovist lähtuvalt kujundasin põllemudeli, mis on värvliosas laiem kui allservas – ülaser on umbes 106 cm lai ning allserv 98 cm lai. Põll on kokku õmmeldud kolmest kangalaiust, kusjuures keskmine kangalaid on äärmistest laidudest laiem. Ka siin on keskmise kangalaidi õmblustesse kinnitatud taskud. Taskute avad on kanditud sobiva kontrastse kangaga.

Pliatspõlle tööjoonis

Antud põllemudeli värvli laius on 5 cm, mis on laiem kui tavalistel rahvarõivapõlledel. Otsustasin kõigi põlledel puhul laiema värvli kasuks, sest lähtusin oma keha iseärasustest ning jõudsin arusaamale, et laiem värvel toetab kõhtu ning, nagu ka varem mainitud – mõjub korsetilaadselt, aidates rühti korrigeerida ning kõht “sees hoida”.

Põlledel on esiosas mõlemal pool kolm korrapärast lappvolti. Põllemudeli allservas on horisontaalselt paiknev dekoratiivvolt.

Pliatspõlle õmblemisele kulub keskmiselt 4-5 tundi. Kangast kulub keskmiselt 1 meeter (kui kangas vajab ka voodrit, siis 1,5 m), arvestusliku keskmise hinnaga 15 € ning lisandmaterjalidele (liimiriie, paelad, niit) kulub 3 €.

Töö: 24 kuni 30.- €

Materjal: 18 kuni 25.50 €

Omahind kokku: 42.- € kuni 55.50 €

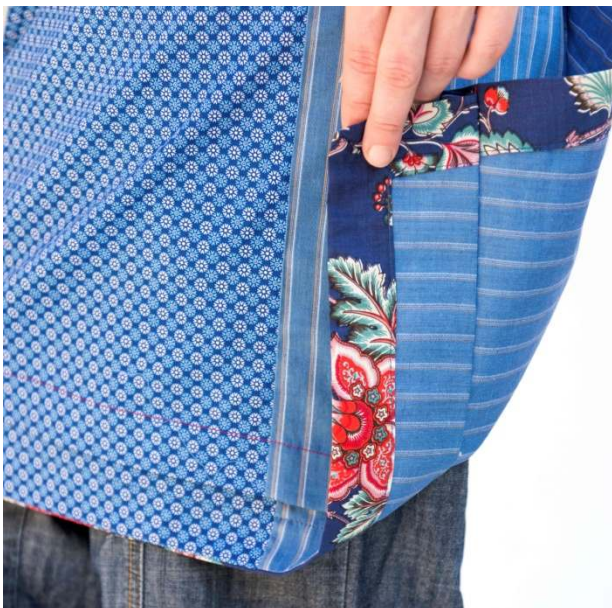
Pliiatpõlli valmis käesoleva lõputöö raames kaks – tugevamast mustast puuvillakangast ning kahest erinevast õhemast sinisest puuvillakangast põlled. Õhem puuvillakangas vajas põlle paremaks istuvuseks voodrit. Mõlemate põlleda paelad on pikad, a 110 cm ning seotakse põlle esiküljele, kõhule kokku. Põlled on siseküljelt kanditud sobiva kangaga.

Mustast kangast pliiatpõll

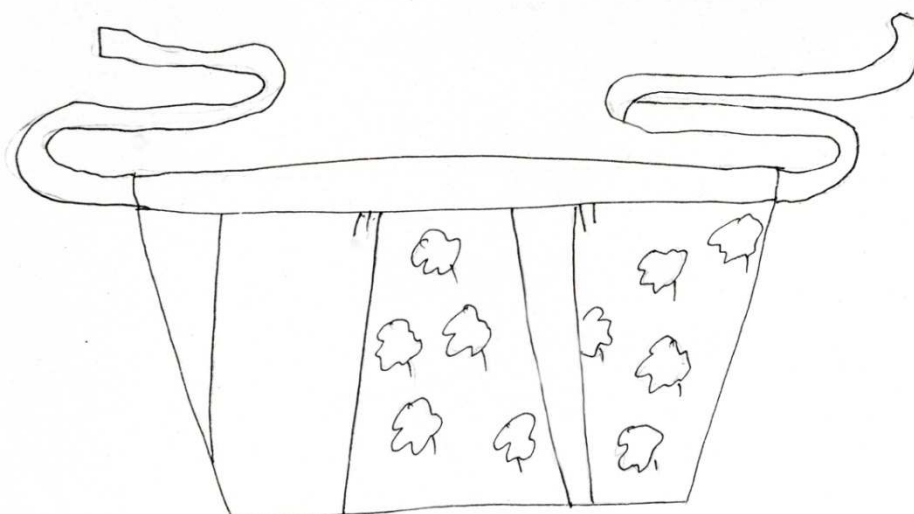
Sinistest kangastest pliiatpõll

Põlle siseküljel paiknev dekoratiivne kant.

Põllemudel nr 2 kangalappidest põll

Antud põllemudeli idee sündis soovist kasutada põlledes õmblemisel varem tarvitatud tekstiile – särke, kleite jne. Museaalide hulgas olid selle põllemudeli kujundamisel inspiratsiooniks käesoleva töö teises peatükis erinevate materjalide kasutamist kirjeldatud lõigus mainitud põlled: ERM 6003, Anseküla ning ERM A 509:4457, Ruhnu (vt foto lk 18). Ka põlleküsitluse tarvis kujundatud laia värvliga ebasümmeetrilise põll populaarsus küsitlusele vastanute hulgas julgustas antud põllemudelit looma.

Kangalappidest põlle tööjoonis

Nimetatud põllemudel on pliiatspõllele sarnaselt ülaosas laiem kui allosas. Antud põlle puhul katsetasin esmalt sirget, ilma vöökohal paiknevate voltideta põllemudelit, kuid väikeste voltide puudumine muutis põlle halvasti istuvaks ning kergitas inetult põlle seljataha jäävat värvliosa. Paari väikese voldi lisamine põlle ülaosasse muutis põlle oluliselt paremini istuvaks.

Kangalappidest põlledes värvliosa on erineva laiusega – kõige laiem värvel on keskkohas pea 10 cm lai ning servades 6 cm lai ning kõige kitsam värvel on 5,5 cm lai. Põlled ulatuvad 165 cm pikal inimesel umbes põlvesilmani. Põllepaelad on pikad – keskmiselt 115 cm – ning sõlmitakse ette.

Antud põllemudelil ei ole taskuid, sest ese õmmeldakse kokku ebasümmeetriliselt paiknevatest ning ebakorrapärase kujuga kangatükkidest ja õmbluste vahele taskute sobitamine on sel juhul keeruline. Vajadusel võib tellija soovile vastutulles põlle kujundamisel arvestada vajadusega paigutada põllele ka taskud.

Käesolevas kollektioonis on kolm kangalapilise põllemudeli järgi õmmeldud eset. Esmalt kujundasid ning lasid valmis õmmelda heledama, sinistes ja kuldsetes toonides põlle. Nimetatud põlles kasutatud kangad on 70 % ulatuses taaskasutatud ning sobivad omavahel väga hästi. Valmis põll on väärrika moega, sest selle õmblemisel on kasutatud kuldset toorsiidi (ühes pidulikest põlledestki kasutatud kostüümikangas) ning paksemat puuvillast kangast. Antud põllel on esiosas kaks väikest lappvolti.

Teine kangalappidest põll on õmmeldud õhematest materjalidest: varem hõlmikpluusina kantud siidkangast, kahes erinevast triiksärgist ja uuest puuvillakangast. Põlle kaunistusena ning kantimisel on kasutatud eelnimetatud siidpluusi detaile. Väga erinevate materjalide omavaheline kokkusobitamine ning siidkanga kokkuõmblemine väikesematest tükkidest muudab selle põlle küllalt töömahukaks. Nimetatud põlles on istuvuse tagamiseks kummalgi pool esiosas kolm väikest lappvolti.

Kolmas kangalappidest põll on kujundatud klassikalisema, allääres paikneva portega põlle eeskujul. Põlle esiosas on kasutatud kodutalu pööningult leitud vana sinise padjapüüri kangast ning põlle esiosale, paremale ülaseru on õmmeldud ümberkujundatud plusist ülejäänud kraedetail (inspireeritud museaalist ERM A 509:4457). Põlle esiosa allservas on dekoratiivsest sinisest kangast porte. Lisaks on antud põlle õblemisel kasutatud vana villast seelikut, siidist pükse ning tuttavalt saadud nõukogudeaegseid puuvillakangaid. Põlle esiosal on kummalgi pool väike volt istuvuse tagamiseks.

Kangalappidest põlle õblemisele kulub keskmiselt 6 tundi (siia ei ole arvestatud kangaste taaskasutamise puhul vanade tekstiilesemete ülesharutamisele kuluvat aega) ning kangast kulub orienteeruvalt 1,25 meetrit hinnaga a 15.- € meeter. Lisamaterjalidele (niit, liimiriie, kandipaelad vms) kulub 3.- €.

Õblemine: 36.- €

Materjalid: 21.75 €

Omahind kokku: 57.75 €

Põllemudel nr 3 - pidulikuma moega põll

Mõte kujundada pidulikuma moega, lopsakas põll tekkis vaadates muuseumide kogudes leiduvaid käharaid ostukangast põllesid ning analüüsid põlleküsimumustiku tulemusi, kus vastajad avaldasid oma valmisolekut kasutada põlle ka pidulikemates olukordades. Kujundatud põll võimaldab rõivaeseme – põlle – lisamisega oma riietus ülevamaks muuta. Kuna põll on tänapäeva moe kontekstis ebaharilik aksessuaar, siis tuleb selle kandjal kindlasti arvestada ka lisanduva tähelepanuga.

Põllemudeli kujundamisel oli eeskujuks Eesti Rahva Muuseumis kogusse kuuluv Vaivara kihelkonnast kogutud punaselilleline vabrikuriidest põll, mis on värvliosas juhusliku asetusega volditud ning mille vööle sidumiseks on põlle värvliosa otstesse õmmeldud samast kangast aasad.

ERM 15585, Vaivara

Kaasaegse põllemudeli kujundasin käharaks, laia värvliosaga (7 cm) ning ilma põllepaelteta aksessuaariks. Lai värvliosa mõjub piduliku ja pilkupüüdvana ning toimib veidi ka korsetilaadselt. Põll koosneb kolmest kangalaiust. Keskmise kangalaiu küljeõmblustesse paigutasin taskud. Põlle allserva kaunistasin pitsi või paelaga. Põlle vööle sidumiseks on värvliotstesse õmmeldud aasad, milledest saab läbi siduda paela. Fikseeritud põllepaelte puudumine annab võimaluse põllepaelte vahetamisega põlle ilmet muuta. Kolleksiooni kahele pidulikule põllele on kaks paelavarianti – sobivast kangast õmmeldud paelad ja laiad atlaspaelad. Kandja võib hiljem soovi korral erinevaid paelu juurde hankida.

Pidulikuma moega põlle tööjoonis.

Antud mudeli põhjal valmis kaks erinevat põlle. Mõlema põlle puhul kasutasin ostukangast. Mustapõhjalise põlle puhul õmblesin taaskasutuselemendina põlle kaunistuspaela külge kasutatud rõivastelt lõigatud nõöpe. Rohelisepõhjalisest kangast põlle puhul kasutasin värvliosas vanast kostüümist saadud toorsiidkangast.

Mustapõhjaline põll tagant

Rohelisepõhjaline põll eest

Mõlemad põlled on õmmeldud masinal, aga neis leidub ka dekoratiivseid detaile (pitsi, siksakpaela, nõõpe, atlaspaela, kaunistuspaela) mis on kinnitatud käsitsi. Antud põllemudeli põhjal eseme valmistamiseks kulub orienteeruvalt 10 tundi. Arvestades õmblustööde tunnihinnaks 6 € tuleb ühe põlle valmistamise hinnaks 60 € + kangamaterjal, mida antud põlledel puhul kulus orienteeruvalt 1,5 meetrit. Kui arvestada sitsikanga keskmiseks meetrihinnaks 15 € ning dekoratiivelementide ning teiste õmblustarvikute (niit, paelad, liimiriie jms) hinnaks 5 €, siis on antud põllemudeli materjal hind 27,5 €.

Materjal: 27,5 €

Töö: 60 €

Omahind kokku: 87,5 €

KOKKUVÕTE

Antud lõputöö eesmärgiks oli kujundada Eesti Rahva Muuseumi ja Viljandi Muuseumi kogudes paiknevate vanade põlledede põhjal kollektsoon kaasajal kantavaid nn argipõllesid. Põll – rõivaese, mis kuulus veel veidi üle sajandi tagasi täiskasvanud naise igapäevasesse garderoobi nii töö- kui ka pidulikus situatsioonis, on praegu kasutusel vaid rõivaid kaitsva lisandina teatud töid tehes (köögis, aiatööl).

Lõputöö käigus vaadeldi inspireerumise eesmärgil muuseumide kogudes leiduvaid põllesid ning analüüsiti erinevaid kirjelikke allikaid, mis käsitlesid põlledede kandmisega seotud kombestikku. Viimaste kirjeldus ja analüüs leidub töö esimeses peatükis. Esemevaatluse tulemusi on kajastatud käesoleva töö teises peatükis.

Lõputöö praktilise osana valmis kollektsoon, mis koosneb kolme erineva põllemudeli põhjal õmmeldud seitsmest põllest. Nimetatud põllemudeleid ja õmmeldud põllesid on kirjeldatud töö kolmandas peatükis. Samas on toodud põllemudelite tööjoonised, valminud põlledede kirjeldused ja iga põllemudeli orienteeruv omahind.

Põlled on õmmelnud erinevad õmblejad ning kõik käsitsi tehtavad tööd on teinud kollektsooni autor ise. Põlledede materjalina on kasutatud võimalikult palju taaskasutatud materjale (kangaid ja nõõpe).

Õmmeldud põlledesse tuleb suhtuda kui esialgsetesse prototüüpidesse mis alles otsivad oma kandjaid. Positiivse tagasiside korral on võimalus põllemudeleid edasiarendada ning asuda väikesemahulisel tootma kaasaegseid, aksessuaarina toimivaid, unikaalseid ja eriilmelisi põllesid. Töö autor ise ning tema naissoost lähikondlased võtavad põlle rõõmuga tagasi osaks oma igapäevasesst garderoobist. Töö autor loodab, et unustatud rõivaese – põll – leiab tulevikus ohtralt uusi kandjaid!

SUMMARY

The aim of this thesis is to develop and design a collection of modern aprons wearable in everyday occasions outside of one's home. The developing of this collection is based on research of written sources available at the Estonian National Museum's archives. Published information about the wearing of aprons in Estonian historical material heritage is also used as an information source for the development of the collection, with special attention paid to customs relating to apron-wearing (e.g. a married woman always had to wear an apron, etc.). The results of this research can be found in the first paragraph of this thesis.

The development of the collection of aprons also comprised of studying different aprons dating before 1920 found at the collection of the Estonian National Museum and at the Museum of Viljandi. In studying aprons special attention was paid to historical aprons worn while performing everyday chores. These aprons were usually made of simpler homemade linen cloth. Different versions of aprons' waistbands and were also observed and described. The results of this study are found in the second paragraph of this thesis.

Also, an inquiry was conducted in order to collect information about a modern woman's experiences in wearing aprons and willingness to wear aprons as a part of one's everyday wardrobe. Three different models of aprons were developed based on the research done at the museums and based on the inquiry: apron made of different pieces of cloth (also using recycled materials); simple pencil-like apron with pockets; festive apron with some handsewn details. Altogether 7 different aprons were sewn based on the three apron-models. The description of the collection of aprons can be found at the third paragraph of the thesis.

With the development of the collection of aprons I hope to reintroduce a beautiful and meaningful garment that was once an important part of our ancestresses wardrobe. The modern apron designed as a result of this thesis is like an accessory but also an important, symbolic bridge between a contemporary woman and her predecessor.

KASUTATUD ALLIKAD

Kasutatud kirjandus:

Jürgen, Tiina. Mulgi rahvarõivad. Tartu Ülikooli Viljandi Kultuuriakadeemia. Viljandi Muuseum. Viljandi, 2015.

Langford, Michael. Basic Photography. Focal Press. Oxford, 2000.

Laul, Silvia. Ühisjoooni läänemeresoomlaste muinasaegses rõivastuses. – Keel ja kirjandus 7. Tallinn, 412–419.

Liibek, Tõnis. Eesti talurahva fotograafiline jäädvustamine 19. sajandil. - Estonica. Heinrich Tiidermanni fotoalbum, lk 19-29. Eesti Ajaloomuuseum. Tallinn, 2009.

Manninen, Ilmari. Eesti rahvariiete ajalugu. Eesti Rahva Muuseum. Tartu, 1927

Rammo, Riina. Pronksspiraalkaunistused rõivastel Eesti haualeidude põhjal 11.-14./15. sajandil. Peaseminaritöö. Tartu Ülikool, Filosoofiateaduskond, Ajaloo osakond, Arheoloogia õppetool. 2005
Tartu. http://www.arheo.ut.ee/docs/Riina_Rammo_bakalaureus.pdf

Reiman, Helmi. *Naisten puvut Kolga-Jaanin pitäjässä Wiljandin maakunnassa Liivinmaalla.* Suomen Museo XXI. Helsinki, 1914

Sipilä, Outi. Esiliina aikansa kehysissä – moniaikaista tekstiilikulttuuria ja representaatioita kodista, perheestä, puhtaudesta ja käsityöstä 1900-luvun alkupuolella Suomessa”. University of Eastern Finland. Joensuu, 2012.

Voolmaa, Aino. *Põll eesti rahvakultuuris.* Rmt: Etnograafiamuuseumi aastaraamat 28. Tallinn: Valgus, 1975, lk 131-163.

Andmebaasid:

Eesti muuseumide andmebaas www.muis.ee

Eesti keele seletav sõnaraamat: <http://www.eki.ee/dict/ekss/>

Kasutatud esemekogude materjal:

ERM 909, ERM 967, ERM 968, ERM 948, ERM 6003; ERM 8670; ERM 14228; ERM 15585; ERM 15736; ERM A 9:9; ERM A 290:413; ERM A 292:189; A 291:273; ERM A 332:8; ERM A 509:4453; ERM A 509:4455; ERM A 509:4457; ERM A 509:4458; ERM A 527:25 ;ERM A 563:867; VM 1386 E 345; VM 2071 E 88; VM 2231 E 360; VM 9905 E 669;

Fotod:

ERM – Anu Ansu

Viljandi Muuseum – Herki Helves

Autorikolleksiooni fotod – Sandra Urvak

Foto Poldi talu perest – Soomaa Sõprade Seltsi kodulehel olev Soomaa ajalooliste fotode kogu<http://www.soomaa.net/galerii/index.php/ajalugu/>

Foto 1: Must pliatspõll

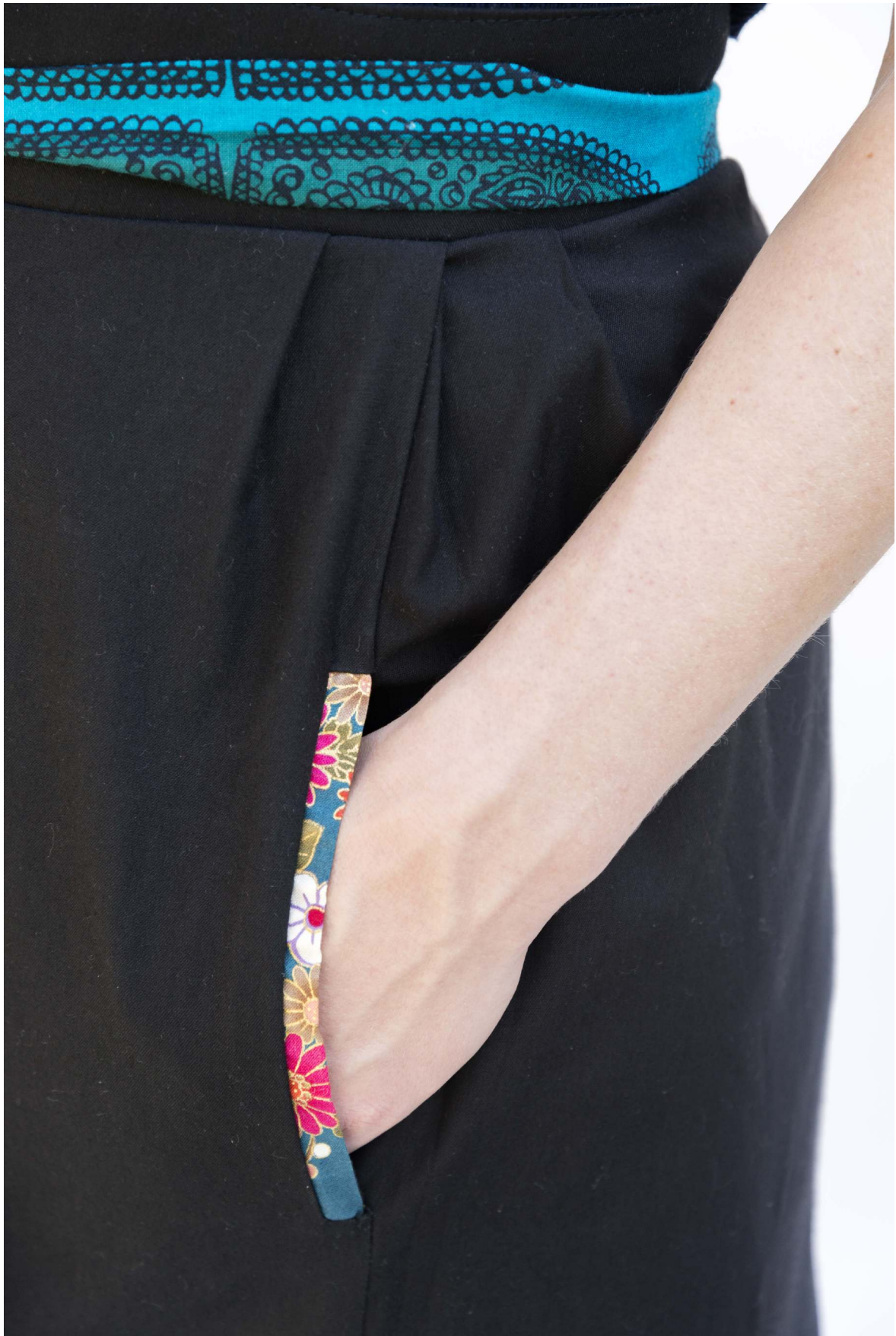

Foto 2: Detailifoto mustast pliiatspõllest

Foto 3: Sinine pliatspõll

Foto 4: Detailifoto sinisest pliatspõllest

Foto 5: Sinistes ja kuldsetes toonides kangalappidest põll

Foto 6: Detailifoto kangalappidest põllest

Foto 7: Õhematest kangastest lapiline põll

Foto 8: Detailifoto õhematest kangastest õmmeldud lapilisest põllest

Foto 9: Sinistes toonides kangalappidest põll

Foto nr 10: Sinistes toonides kangalappidest põlle tagant

Foto nr 11 – Mustapõhjalisest kangast pidulikum põll

Foto 12: Detailifoto pidulikumast põllest

Foto 13: Rohelisepõhjalisest kangast pidulikum põll

Foto 14: Detailifoto pidulikumast põllest

Lisa 2 : Põlleküsimustik

Küsimustik põlledel igapäevasest kandmisest

1. Palun kirjuta oma täisvanus järgmisele reale:

2. Põhiline tegevusvaldkond või amet:

3. Kuidas iseloomustaksid oma riietumisstiili? Võimalus valida mitu vastusvarianti jälgin trende ja moodi

eelkõige kannan taaskasutusriideid

romantiline

boheemlaslik

minimalistlik

peavoolule vastanduv

naiselik

mugav

sportlik

kannan erinevaid stiile

ma ei pööra oma riietusele eriti tähelepanu

Mõni muu vastus, palun täpsusta:

4. Mis värvi rõivaid on kõige enam Sinu garderoobis (võid valida mitu värvi)

1 must

2 valge

3 punane

4 kollane

5 hall

6 roheline

7 sinine

8 roosa

9 helesinine

10 neoontoonid

11 lilla, violetne

12 mulle meeldivad kõik värvid

13 Mõni muu vastus, palun täpsusta:

5. Kas kannad põhiliselt pükse või seelikuid-kleite?

1 kannan põhiliselt pükse

- 2 kannan peamiselt seelikuid ja kleite
 - 3 kannan üldiselt nii pükse kui ka kleite- seelikuid
 - 4 Mõni muu vastus, palun täpsusta:
-

6. Kas oled kunagi põlle kandnud?

- 4) Ei ole kunagi põlle kandnud
 - 5) Kasutan põlle peamiselt sööki valmistades
 - 6) Kasutan põlle igapäevaselt tööd tehes
 - 7) Olen põlle kandnud rahvariietega
 - 8) Jah, kannan igapäevaselt põlle
 - 9) Jah, kannan aeg-ajalt põlle
 - 10) Mõni muu vastus, palun täpsusta:
-
-
-

7. Kas ja millises olukorras kannaksid meelsasti põlle?

8. Kas kannaksid põlle ka argirõivastuse või piduliku rõivastuse osana?

- 2) Jah, kannaksin
 - 3) Ei oska öelda
 - 4) Ei kannaks
 - 5) Mõni muu vastus, palun täpsusta:
-
-
-

9. Millist näidispõlle kannaksid argirõivastuse osana? Miks meeldib see kõige enam?
(näidispõlled – lihtne, lai valge; punane asümmeetriline, laia värvliga; must nn pliiatspõll)

10. Kas tahaksid, et põlledel oleks taskud?

- 4) Jah, tahaksin
 - 5) Ei, taskud pole olulised
 - 6) Ei oska öelda
 - 7) Mõni muu vastus, palun täpsusta:
-
-
-

11. Kui vastasid, et sooviksid põlledel oleks taskud, siis mida taskus kannaksid?

12. Mida teeksid tavapäraste põlledel juures teisiti või millise kujuga põll Sulle kõige enam meeldiks?

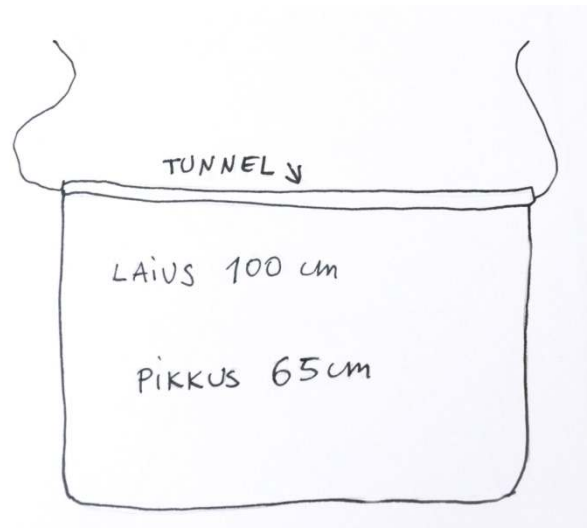
13. Kuidas suhtud taaskasutusmaterjalidesse – kas taaskasutustekstiilide kasutamine põlledes juures, on lisandväärtuseks või pigem miinuseks?

- 1 Taaskasutusmaterjalide kasutamine on lisandväärtus
- 2 Taaskasutusmaterjalide kasutamine on pigem miinus
- 3 Ei oska öelda
- 4 Mõni muu vastus, palun täpsusta:

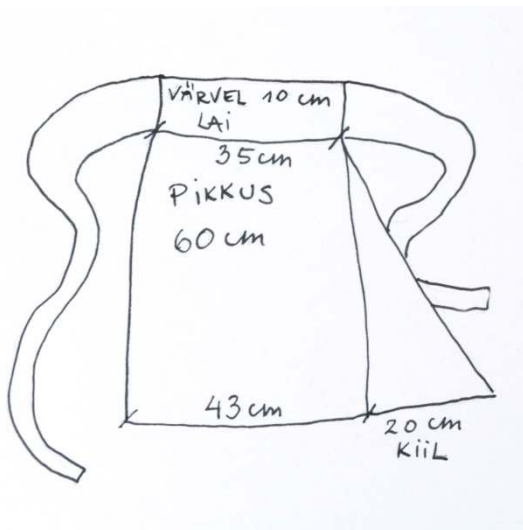
13. Milliseid kaunistusi põlledel eelistaksid (satsid, rüüzhid, paelad, pitsid litrid, tikandid jne)?

Tänan!

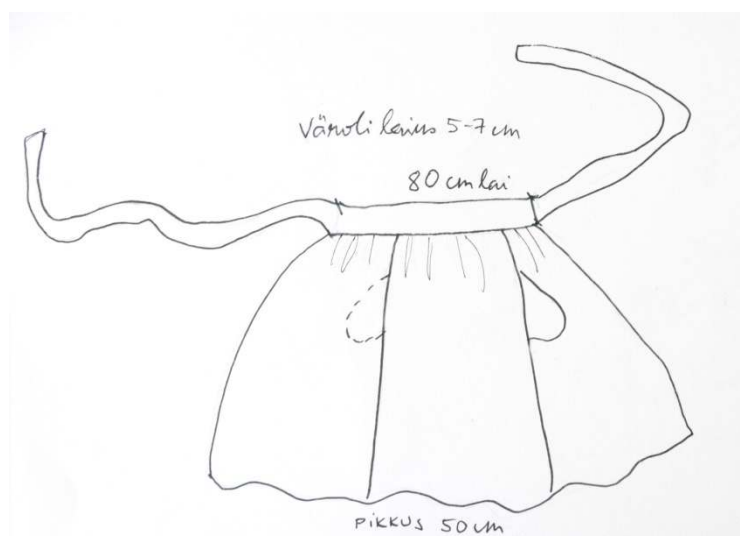
Lisa 3: Küsitluses kasutatud põllemudelite tööjoonised

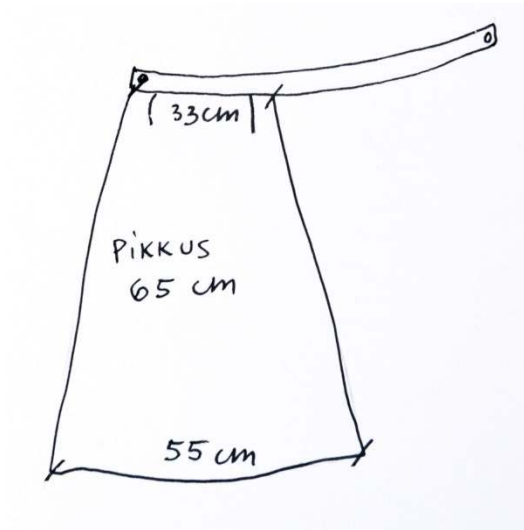
Tunnelvärvliga laia põlle tööjoonis

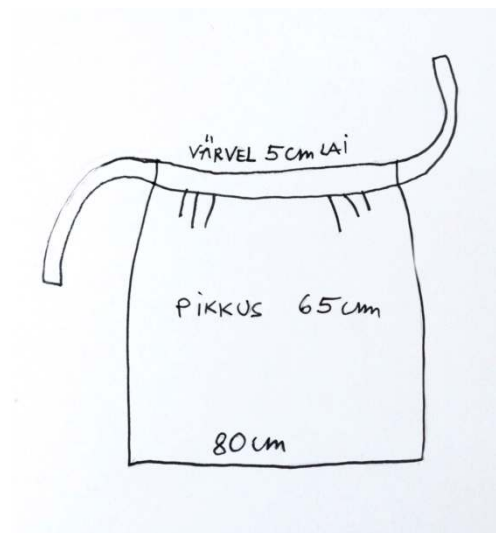
Ebasümmeetrilise, laia värvliosaga põlle tööjoonis

Pidulikuma, kähara põlle joonis

Klassikalise, alt laieneva nööpkinnisega põlle tööjoonis

Lihtsa nn pliitaspõlle tööjoonis

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Sandra Urvak

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose

2. AJALOOLISEST PÕLLEKANDMISEST INSPIREERITUD KOLLEKTSIOON KAASAEGSEID PÕLLESID

mille juhendaja on Ave Matsin,

- 1.1. reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
- 1.2. üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.
2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Viljandis, 26.05.2016